

ДІЯЛЬНІСТЬ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У 1994–2014 РР.

У статті проаналізовано діяльність Малої академії наук – освітньої системи, яка використовує нові форми організації позашкільної освіти та сприяє цілісному, багаторівневому виявленню та відбору обдарованих дітей, залученню їх до науково-дослідницької, експериментальної, конструкторської, винахідницької, пошукової діяльності, забезпеченню духовного, інтелектуального, творчого розвитку, створенню умов для соціального та професійного самовизначення особистості з орієнтуванням на національні інтереси держави в історичний період 1994–2014 рр.

Автор зупиняється на формах роботи Малої академії наук учнівської молоді: освітніх проектах Малої академії наук України, які стають основними формами роботи, спрямованими на розвиток інтелектуальних і творчих здібностей особистості; проведенні масових заходів з обдарованою молоддю (результати своїх досліджень учні – члени Малої академії наук України представляють під час учнівських наукових конференцій, колоквіумів, семінарів, презентацій); співпраці з навчальними закладами, науковими установами, громадськими організаціями всеукраїнського та міжнародного рівня.

У статті розглядаються організаційні форми, за якими відбувається соціальне замовлення на пошук, розвиток і підтримку обдарованих дослідників: державне фінансування проведення районних, міських, обласних конкурсів, фестивалів, виставок, олімпіад, турнірів із різних напрямів інтелектуальної, художньої, еколого-природничої, науково-технічної творчості учнів; державне фінансування щорічного Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт. Звертається увага й на такі форми роботи Малої академії наук, як навчальні сесії, індивідуальні консультації, турніри, лекторії, семінари тощо.

Автор доходить висновку, що Мала академія наук України нині стала загальнодержавним науково-освітнім проектом, що ставить за мету створення та впровадження ефективної системи пошуку та відбору, навчання та розвитку, підтримки обдарованих дітей, намагаючись об'єднати для цього дії та ресурси державних і громадських інститутів, громадськості, бізнес-структур.

Ключові слова: Мала академія наук, форми роботи Малої академії наук, освітні проекти, масові заходи із обдарованою молоддю, турнір.

У сучасних умовах потреба у підвищенні рівня морального, культурного, духовного, фізичного розвитку дітей та юнацтва висуває нові виклики перед закладами позашкільної освіти, які покликані організувати їхнє змістовне дозвілля та сприяти всебічному гармонійному розвитку особистості.

В умовах розбудови та демократизації національної системи освіти здійснюється координація зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, наукових, культурних установ, виробничих підприємств, громадських організацій та сім'ї на подальше становлення та розвиток закладів позашкільної освіти усіх типів і форм власності за напрямами позашкільної освіти.

Метою статті є розгляд діяльності Малої академії наук у 1994–2014 рр.

Проголошення Верховною Радою Української Радянської Соціалістичної Республіки Декларації про державний суверенітет України, відмова від централізованої регламентації відкрила широкий простір для творчих пошуків форм та методів організації позашкільної освіти. Саме 1991–2014 рр. характеризуються оновленням форм організації позашкільної освіти. Причиною такого явища стає зменшення фінансування позашкільних закладів, децентралізація та дезорієнтація системи позашкільної освіти загалом. У цей час постала проблема збереження та використання тих організаційних форм та методів, які склалися історично. Саме взаємопоєднання інновацій та традицій вважаємо фундаментом для подальшого розвитку позашкільної освіти.

Для організації позашкільної освіти у 1991–2014 рр. поряд із новими формами використовувалися і традиційні, така як: вікторини, виставки, творчі звіти, змагання, конкурси, олімпіади, спартакіади, екскурсії, подорожі, походи, експедиції, польові практики, свята, вечори, фестивалі, карнавали, вогнища, покази досягнень музичного, театрального, естрадного та інших видів мистецтв, зльоти тощо.

Найпоширенішими залишилися змагання. Основною метою такої форми організації позашкільної освіти було представлення пізнавальних, творчих, спортивних, туристичних, технічних та інших досягнень дітей та підлітків, визначення найсильніших учнів і команд. Використовувалися масові й індивідуальні змагання: змагання юних авіамоделістів, судномоделістів, ракетомоделістів, автомоделістів, юних конструкторів, юних туристів, із спортивного орієнтування, скелелазіння, спелеології, археології тощо.

У 1991–2014 рр. ефективно використовуються олімпіади (проводилися з навчальних предметів та художньої самодіяльності) та спартакіади (проводилися з багатьох видів спорту та поділялися на внутрішкільні, районні, міські, обласні, всеукраїнські, міжнародні).

Ще однією ефективною формою організації позашкільної освіти були конкурси, участь у яких допомагала учням перевірити свої сили, здібності, оцінити свої можливості, тим самим сприяли вибору життєвого шляху, виховували волю, витримку, характер.

У позашкільній освіті застосовуються такі форми роботи, як свята, вечори, фестивалі, карнавали, покази досягнень музичного, театрального, естрадного та інших видів мистецтв. Залежно від мети ці організаційні форми були розважальними чи навчальними. Завданням таких форм організації позашкільної роботи було: культурне й цікаве дозвілля, емоційний вплив на його учасників, пробудження талантів, розширення кругозору, сприяння емоційному, фізичному та інтелектуальному розвитку, вмінню приймати рішення, формуванню соціальної компетентності.

Важливими формами організації позашкільної освіти були походи, експедиції. Традиційною формою організації позашкільної освіти залишалися виставки, на яких відбувалася демонстрація експонатів, виготовлених учнями, ознайомлення широкого загалу зі змістом позашкільної освіти.

Освітньою системою, яка використовує нові форми організації позашкільної освіти та сприяє цілісному, багаторівневому виявленню та відбору обдарованих дітей, залученню їх до науково-дослідницької, експериментальної, конструкторської, винахідницької, пошукової діяльності, забезпеченню духовного, інтелектуального, творчого розвитку, створенню умов для соціального та професійного самовизначення особистості з орієнтуванням на національні інтереси держави, стає Мала академія наук. 1 лютого 1994 р. наказом Міністра освіти України було затверджено Положення про Малу академію наук України та її координаційно-методичну раду [1, с. 45].

У системі Малої академії наук щорічно до наукової роботи залучалися близько 100 тис. старшокласників, з яких понад 30% – учні сільських шкіл [3, с. 51].

Актуальним стає збільшення кількості напрямів наукових досліджень із нанотехнології та наноінженерії, мехатроніки та робототехніки, штучного інтелекту, космічних досліджень, екологічно безпечних технологій енергозбереження та альтернативної енергетики, біоінформатики, селекції та генетики, психофізіології, соціології тощо [4; 5; 8].

Актуальною стає організація роботи 40 секцій наукових відділень МАН: історико-географічного, науково-технічного, обчислювальної техніки та програмування, філології та мистецтвознавства, фізико-математичного та економічного, хіміко-біологічного тощо. Їхня діяльність спрямовувалася на пошук та підтримку талановитої молоді, її професійної орієнтації та залучення до наукової роботи [1; 6; 9].

У територіальних відділеннях МАН організувалася робота таких наукових секцій: у Дніпропетровському, Харківському – із журналістики; у Дніпропетровському і Київському – із соціології; у Дніпропетровському, Запорізькому, Тернопільському та Київському – з екологічної хімії; в Івано-Франківському – з основ дослідницької діяльності; у Чернівецькому – з румунської мови; у Запорізькому – з генетики, селекції, дендрології, ентомології, гідрології; у Київському – зі сходознавства, теорії перекладу, всесвітньої історії, валеології, мікробіології, молекулярної біології та генетики, алгебри, геометрії, гідроекології [3; 4; 8].

Заслуговує на увагу діяльність Кіровоградського міського територіального відділення МАН, творчою лабораторією якого є народний хореографічний ансамбль “Пролісок”, що має міцну матеріально-технічну базу, користується заслуженим авторитетом в Україні та за її межами, нагороджений численними дипломами, відзнаками. З обдарованими дітьми працює висококваліфікований педагогічний колектив: народний артист України, професор А. Коротков; народний артист України, професор В. Похиленко; заслужений діяч мистецтв України В. Короткова; заслужений учитель України О. Якимчук, заслужений учитель України О. Свириденко; доктор педагогічних наук, професор В. Вовкотруб; 7 кандидатів педагогічних наук; 1 заслужений працівник культури України; 4 майстри спорту, 17 відмінників освіти України, 92 вчителі вищої та першої кваліфікаційної категорії.

У секціях хіміко-біологічного відділення у 2000 р. навчалися 24% від усіх членів МАН, філологічного – 22%, фізико-математичного – 21%, історико-географічного – 19%, у подальшому спостерігалася зростання чисельності дітей та молоді як за науковими відділеннями, так і в МАН загалом. Наприклад, порівняно з 2005 р. кількість учнів Малої академії наук зросла у 2006 р. на 9,5%, у 2007 р. – на 19,4% [8, с. 41].

Для роботи з дітьми та молоддю залучалися понад 5000 педагогічних та науково-педагогічних працівників (16% – педагоги позашкільних закладів освіти, 55% – вчителі загальноосвітніх закладів, 29% – викладачі вищих закладів освіти [9, с. 306].

Для підвищення результативності діяльності територіальних відділень Малої академії наук у процесі залучення до науково-дослідницької роботи дітей та молоді з сільської місцевості запроваджувалася система лекторіїв та спецкурсів у районних філіях та наукових товариствах.

Для координації діяльності територіальних відділень Малої академії наук України створюється Національний центр “Мала академія наук України”, який спрямовував свою діяльність на реалізацію державної політики щодо роботи з обдарованою молоддю, забезпечення доступності, якості та ефективності освіти, збереження традицій позашкільної освіти.

Основними формами роботи Малої академії наук учнівської молоді стають:

1. Освітні проекти Малої академії наук України, що спрямовувалися на розвиток інтелектуальних і творчих здібностей особистості.

2. Проведення масових заходів з обдарованою молоддю, на яких члени Малої академії наук України представляють результати своїх досліджень на наукових конференціях, колоквиумах, семінарах, презентаціях. Молоді науковці стають учасниками обласних, всеукраїнських, міжнародних інтелектуальних конкурсів, турнірів, олімпіад, показуючи високий рівень підготовки та свої творчі здібності.

3. Співпраця з освітніми закладами, науковими установами, громадськими організаціями всеукраїнського та міжнародного рівня.

Пошук та підтримка обдарованих учнів здійснюється за такими організаційними формами:

1. Державне фінансування проведення районних, міських, обласних конкурсів, фестивалів, виставок, олімпіад, турнірів з різних напрямів інтелектуальної, художньої, еколого-природничої, науково-технічної творчості учнів. У таких заходах беруть участь члени Малої академії наук, їхні наукові керівники, вчені, державні діячі, що у свою чергу сприяє створенню суспільної, державної підтримки їх учасників [4; 5; 6].

2. Державне фінансування щорічного Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт (районний етап, міський, обласний, Всеукраїнський). За результатами такого конкурсу до 400 учасників стають призерами, а понад 100 найкращих дослідників – членів Малої академії наук України отримують державну стипендію до 1000 гривень щомісячно на цілий рік навчання у вищому закладі освіти. Кращі педагогічні і наукові керівники учнів, діти-сироти, діти з малозабезпечених сімей отримують різного виду заохочення [4; 5; 6].

Головним заходом у діяльності Малої академії наук України стає щорічне проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – своєрідного підсумку творчої, пошукової роботи членів Малої академії наук, а також спільної діяльності учня і педагога – наукового керівника. Цей конкурс спрямований на випробування обдарованих дітей на відповідальність, організованість, витривалість, дипломатичність тощо; на самореалізацію і самовизначення у професійному виборі. Конкурс проходить у три етапи: на районному (міському), обласному рівнях та на всеукраїнському рівні – у м. Києві [8, с. 88].

Загальне керівництво проведенням конкурсу-захисту здійснювало Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, загальну координацію – Національний центр “Мала академія наук України” [4, с. 14].

Участь у фінальному етапі конкурсу – це перспектива презентувати свій науковий доробок серед діячів освіти, науки і культури та отримати нагороду.

З 2006 р. Указом Президента України започатковане щорічне відзначення 120 переможців Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії щомісячними президентськими стипендіями. Учасники конкурсу-захисту нагороджувалися спеціальними призами оргкомітетів, журі, благодійних фондів, спонсорів тощо [5, с. 99].

Відзначимо успішну участь членів Малої академії наук у міжнародних олімпіадах та фестивалях, що проходили щорічно, таких як: Всесвітня олімпіада учнів з інформатики (Мехіко, вересень 2006 року), I Міжнародна олімпіада з астрономії та астрофізики (Тайланд, 30 листопада – 9 грудня 2007 року), II Міжнародний фестиваль юних техніків і винахідників (Тбілісі, 15–17 травня 2008 року), VII Київський міжнародний математичний фестиваль (травень 2008 року) та інші [5; 8].

У своїй діяльності Мала академія наук використовувала й такі форми роботи, як навчальні сесії, індивідуальні консультації, турніри, лекторії, семінари тощо.

Детальніше зупинимося на організації та проведенні турнірів – інтелектуальних змагань, які поєднують у собі процес навчання (набуття знань), наукову діяльність (роботу) та гру; учні не обмежуються межами вивчення того чи того предмета, можуть заглиблюватись у вивчення досить вузьких питань, що викликають у них інтерес, але в межах поставленої на турнірі проблеми.

Турнір має такі характерні ознаки:

- вимагає не тільки демонстрації достатнього рівня знань його учасників, а й творчого, нестандартного їх застосування для вирішення поставлених завдань, володіння навичками ведення дискусії;
- вчить дітей працювати в команді, спрямовувати зусилля на досягнення спільної мети;
- поєднує в собі ґрунтовне вивчення конкретних, задалегідь обумовлених проблем;
- вимагає швидкого мислення, захищаючи результати власних досліджень, та вміння сприймати, аналізувати, аргументовано критикувати результати досліджень суперників [2; 3].

Розв’язання турнірних завдань відбувається у чотири етапи:

- підготовчий (зародження ідеї);
- визрівання (нагромадження, концентрація знань, здобуття нових знань);
- осяяння, інсайт (специфічний творчий момент, коли учень, свідомо чи несвідомо працюючи над матеріалом, інтуїтивно “схоплює” очікуваний результат);
- перевірка і доопрацювання (для того щоб переконатися в тому, що результат задовольняє умови поставленого завдання).

Станом на 2014 р. Мала академія наук України об’єднувала 27 регіональних територіальних відділень, що здійснювали координацію роботи районних і міських територіальних відділень та наукових товариств учнів [4, с. 21].

Висновки. Нині Мала академія наук України стала загальнодержавним науково-освітнім проектом, метою діяльності якого є створення та впровадження ефективної системи пошуку та відбору, навчання та розвитку, підтримки обдарованих дітей, об’єднуючи для цього дії та ресурси державних і громадських інститутів, громадськості, бізнес-структур. У сучасних умовах Мала академія наук України – провідна структура, що співпрацює зі здібними, обдарованими і талановитими дітьми, які прагнуть до науково-творчої діяльності, та реалізує державну політику щодо роботи з інтелектуальною обдарованою молоддю.

Використана література:

1. Дем'янюк Т. Д. Нові технології позашкільного виховання. К., 2000. 352 с.
2. Книга керівника позашкільного навчального закладу : довід.-метод. вид. / Упоряд. З.М. Рудакова, Л.М. Павлова. Харків : Торсінг плюс, 2013. 608 с.
3. Ковбасенко Л.І. Освітня політика держави щодо творчого розвитку талановитої та обдарованої молоді засобами поза-шкільної освіти. *Теоретико-методичні основи виховання творчої особистості в умовах позашкільних навчальних закладів : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 30–31 берез. 2006 р.)*. Ч. 1. К. : Грамота, 2006. С. 50–58.
4. Кузик О.Є. Сучасний поступ позашкільної освіти : концепція розвитку позашкілля. Львів, 2014. 34 с.
5. Мачуський В.В., Гаврилюк В.Ю. Формування творчої активності старшокласників у клубах позашкільних навчальних закладів. Біла Церква: КОІПОПК, 2013. 216 с.
6. Стан та перспективи розвитку позашкільної освіти в Україні : Круглий стіл у Верховній Раді України. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2007. № 5. С. 9.
7. Стратегія реформування освіти в Україні: рек. з освіт. політики. К. : "К.І.С.", 2003. 296 с.
8. Тихенко Л.В., Ніколаєнко С.І. Розвиток творчих здібностей учнівської молоді в освітньо-виховній системі "Мала академія наук України". Суми: ВТД "Університетська книга", 2007. 120 с.
9. Яременко Л. Особливості функціонування та перспективи розвитку позашкільної освіти в сучасному суспільстві. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*, 2015. Серія: Педагогіка. С. 305–311.

References:

1. Demianiuk T.D. (2000) Novi tekhnologii pozashkilnoho vykhovannia. (2000). [New technologies of out-of-school education.] K. 352 p. [In Ukrainian].
2. Knyha kerivnyka pozashkilnoho navchalnoho zakladu: dovid.-metod. vyd. / Uporiad. Z. M. Rudakova, L. M. Pavlova. (2013). [The book of the head of the out-of-school educational institution]: Kharkiv: Torsinh plus. 608 p. [In Ukrainian].
3. Kovbasenko L.I. (2006) Osvitnia polityka derzhavy shchodo tvorchoho rozvytku talanovoytoi ta obdarovanoi molodi zasobamy pozashkilnoi osvity. [Educational policy of the state on the creative development of talented and gifted youth through out-of-school education.] *Teoretyko-metodychni osnovy vykhovannia tvorchoi osobystosti v umovakh pozashkilnykh navchalnykh zakladiv : zb. materialiv nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 30–31 berez. 2006 r.)*. Ch. 1. K.: Hramota. P. 50–58. [In Ukrainian].
4. Kuzyk O.Ye. (2014) Suchasnyi postup pozashkilnoi osvity: kontseptsia rozvytku pozashkillia. [Modern progress of out-of-school education: the concept of out-of-school development.] Lviv. 34 p. [In Ukrainian].
5. Machuskyi V.V., Havryliuk V.Yu. (2013) Formuvannia tvorchoi aktyvnosti starshoklasnykiv u klubakh pozashkilnykh navchalnykh zakladiv. [The formation of creative activity of high school students in clubs of out-of-school educational institutions.] Bila Tserkva: KOIPOPK. 216 p. [In Ukrainian].
6. Stan ta perspektyvy rozvytku pozashkilnoi osvity v Ukraini : Kruhlyi stil u Verkhovni Radi Ukrainy. (2007). [Status and prospects of out-of-school education development in Ukraine: Round table in the Verkhovna Rada of Ukraine.] *Dyrektoreshkoly, litseiu, himnazii*. № 5. P. 9. [In Ukrainian].
7. Stratehiia reformuvannia osvity v Ukraini: rek. z osv. polityky. (2003). [Educational reform strategy in Ukraine] K.: "K.I.S.". 296 p. [In Ukrainian].
8. Tykhenko L.V., Nikolaienko S.I. (2007) Rozvytok tvorchykh zdbnostei uchnivskoi molodi v osvitno-vykhovni systemi "Mala akademiia nauk Ukrainy". [Development of creative abilities of student youth in "Small Academy of Sciences of Ukraine" educational system.] Sumy: VTD "Universytetska knyha". 120 p. [In Ukrainian].
9. Yaremenko L. (2015) Osoblyvosti funktsionuvannia ta perspektyvy rozvytku pozashkilnoi osvity v suchasnomu suspilstvi. [Features of functioning and prospects of development of out-of-school education in the modern society.] *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Serii: Pedahohika. P. 305–311. [In Ukrainian].

Kostenko L. D. Activities of the Small Academy of Sciences in 1994–2014

The article analyzes the activities of the Small Academy of Sciences - an educational system that uses new forms of out-of-school education and promotes holistic, multilevel identification and selection of gifted children, involving them in research, experimental, design, inventive, exploratory activities, providing spiritual, intellectual, creative development, creating conditions for social and professional self-determination of the individual with a focus on the national interests of the state in the historical period 1994–2014.

The author dwells upon the forms of work of the Small Academy of Sciences of students: educational projects of the Small Academy of Sciences of Ukraine, which become the main forms of activity aimed at the development of intellectual and creative abilities of the individual; conducting mass events with gifted youth (the results of their research are presented by students – members of the Small Academy of Sciences of Ukraine at students' scientific conferences, colloquia, seminars, presentations); cooperation with educational institutions, scientific institutions, public organizations of all-Ukrainian and international level.

The publication considers organizational forms by which the social demand for the search, development and support of gifted researchers is realized: public funding for district, city, regional contests, festivals, exhibitions, competitions, tournaments in various fields of intellectual, artistic, environmental, scientific and technical creative activity of students; state funding of the annual All-Ukrainian contest on defending students' research works. Attention is also paid to such forms of work of the Small Academy of Sciences as training sessions, individual consultations, tournaments, lectures, seminars, etc.

The author concludes that today the Small Academy of Sciences of Ukraine became a nationwide research and educational project that aims to create and implement an effective system of search and selection, training and development, support of gifted children, attempting to combine for this the activity and resources of state and public institutions, the society, business structures.

Key words: *Small Academy of Sciences, forms of work of the Small Academy of Sciences, educational projects, mass events with gifted youth, tournament.*